

De vakbonden

Dirk Luyten

In dit hoofdstuk komen enkel de drie grote Belgische vakbonden aan bod. De neutrale vakbonden laten we wegens hun geringe impact buiten beschouwing.

1. Bibliografie

- ABICHT (L.), LUYTEN (D.), MARTENS (A.), MOK (A.). *Syndicale afvaardiging of tegenmacht in de onderneming: kritische evaluatie van haar opdracht*. Antwerpen, 2003.
- ALALUF (M.), ed. *Changer la société sans prendre le pouvoir. Syndicalisme d'action directe et renardisme en Belgique*. Brussel, 2005.
- ARCQ (E.). Les structures internes de la FGTB, in *CH CRISP*, 1987, nr. 1155.
- ARCQ (E.), BLAISE (P.). *Les syndicats en Belgique*. Brussel, 1999.
- CLAEYS (P.H.). *Groupes de pression en Belgique*, op. cit., p. 125-176.
- COENEN (M.-T.) m.m.v. LORIAUX (F.), JANSSENS (R.). *Syndicalisme au féminin. Vol. 1. 1830-1940*. Brussel, 2008.
- DANTOING (A.). Eglise et syndicat en 1940. Les avatars d'une politique de présence, in *Bijdragen van het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 1985, p. 269-335.
- DELSINNE (L.). *Le mouvement syndical en Belgique*. Brussel, 1936.
- DEVOLDER (C.). Een Belgische Sonderweg? De socio-politieke agenda van het ondernemingssyndicalisme (1937-1959), in *BTNG*, 2003, p. 577-641.
- DE WILDE (B.). *Witte boorden, blauwe kielen. Patroons en arbeiders in de Belgische textielnijverheid in de 19^e en 20^e eeuw*. Gent, 1997.
- Handelt over de katholieke en socialistische textielcentrales.
- Evolution des structures internes de la FGTB et de la CSC, in *CH CRISP*, 1980, nr. 866.
- FANIEL (J.). L'organisation des chômeurs dans les syndicats, in *CH CRISP*, 2006, nr. 1929-1930.
- GOTOVITCH (J.). *Du rouge au tricolore. Les communistes belges de 1939 à 1944. Un aspect de l'histoire de la résistance en Belgique*. Brussel, 1992.
- HEMMERIJCKX (R.). Mai '68 und die Welt der Arbeiter in Belgien, in GEHRKE (B.), HORN (G.R.), eds. *1968 und die Arbeiter: Studien zum "proletarischen Mai" in Europa*. Hamburg, 2007, p. 231-251.
- HEMMERIJCKX (R.). *Van Verzet tot Koude Oorlog. Machtsstrijd om het ABVV*. Brussel-Gent, 2003.

- KEYMOLEN (D.). *Victoire Cappe. Une vie chrétienne, sociale féministe (1886-1927)*. Leuven-Brussel, 2001.
- KWANTEN (G.). *De Pletinckxstraat. Een eeuw sociale strijd in en rond Brussel*. Brussel, 1985.
- LEHOUCK (F.). *Van apathie tot strijdbaarheid. Schets van een geschiedenis van de Belgische vakbeweging, 1830-1914*. Brugge, 1980.
- MAMPUYS (J.). De christelijke vakbeweging, in GERARD (E.), ed. *De christelijke arbeidersbeweging in België 1891-1991*. Leuven, 1991, dl. 2, p. 146-271.
- MARTENS (A.). Trade union politics towards immigrants: the case of Belgium (1944-1997), in WETS (J.), ed. *Cultural Diversity in Trade Unions: a Challenge to Class Identity?* Aldershot, 2000, p. 151-167.
- MARTENS (A.). Vakbondsgroei en vakbondsmacht in België, in *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 1985, p. 35-41.
- MIROIR (A.). Le syndicalisme libéral (1894-1961). Contribution à l'étude des familles politiques, in *BTNG*, 1982, p. 59-82.
- NAUWELAERTS (M.). De socialistische syndicale beweging na de Eerste Wereldoorlog, 1919-1921, in *BTNG*, 1973, p. 343-376.
- NEUVILLE (J.). *Naissance et croissance du syndicalisme*. Brussel, 1979.
- PASTURE (P.), MAMPUYS (J.). *In de ban van het getal. Ledenanalyse van het ACV 1900-1990*. Leuven, 1990.
- PAUWELS (L.). *Recht en plicht. 100 jaar christelijk syndicalisme in de textiel 1886-1986*. Gent, 1986.
- PEIREN (L.). *De kinderen van Gutenberg. Geschiedenis van de grafische vakbeweging in België voor 1975*. Brussel-Gent, 2006.
- PEIREN (L.), MESSIAEN (J.-J.), eds. *Een eeuw solidariteit (1898-1998). Geschiedenis van de socialistische vakbeweging*. Gent, 1997.
- PIRSON (E.). *Histoire du mouvement ouvrier chrétien à Charleroi 1886-1990*. Z.p., 1995.
- PITTMOVILS (K.). Het ABVV, internationale arbeidsmigraties en "gastarbeiders" in de periode 1960-1974: internationalisme versus nationale verdediging, in *BTNG*, 1997, p. 431-472.
- PITTMOVILS (K.). De Gentse maatschappijen van onderlinge bijstand in de eerste helft van de negentiende eeuw. Solidariteit, staking en/of segmentering? in *BTNG*, 1995, p. 433-479.
- De rode draad door een eeuw van syndicalisme: het ABVV te Brussel. Fil rouge d'un siècle de syndicalisme: FGTB à Bruxelles. (Dossier 3 La Fonderie)*. Brussel, 1998.
- Roodgloeiend. Bijdragen tot de geschiedenis van de Centrale der Metaalbewerkers van België*. Gent, 1990.
- STEENHAUT (W.), SOUBRY (L.). *Chauffés au rouge. Histoire de la Centrale des métallurgistes de Belgique*. Gent, 1990.
- De socialistische zuil. Morfologie. Themanummer *De Nieuwe maand*, december 1983, p. 654-660.
- STEENHAUT (W.). De Unie van Hand- en Geestesarbeiders, in *België 1940. Een maatschappij in crisis en oorlog. Belgique 1940. Une société en crise, un pays en guerre*. Brussel, 1993, p. 277-284.

- Structures et évolution du “monde liberal” en Belgique, in *CH CRISP*, 1971, nrs. 523-524.
- TILLY (P.). *André Renard*. Brussel, 2005.
- TOLLET (A.). *Samen aan tafel. 100 jaar ABVV HORVAL*. Gent, 2008.
- VANACKER (D.). *Een averechtse liberaal. Leo Augusteyns en de liberale arbeidersbeweging*. Gent, 2008.
- VANDAELE (K.). Begeesterd door de telduivel. De ledencijfers van de socialistische vakbeweging in België in het interbellum opnieuw bekeken, in *Brood en Rozen*, 2002, nr. 1, p. 7-37.
- VANHOOREN (P.). *Bedienden in beweging. Een geschiedenis van de Landelijke Bediendencentrale*. Antwerpen, 2005.
- VAN ROMPAEY (L.). *Strijd voor waardering: het COV van 1893 tot 1983*. Antwerpen-Apeldoorn, 2003.
- VERMANDERE (M.). *Adamastos. 100 jaar Algemene Diamantbewerkersbond van België*. Antwerpen, 1995.

2. Historisch overzicht

Het coalitieverbod, vastgelegd in het decreet-Le Chapelier (1791), heeft de arbeiders tot 1866/67 (versoepeling van de strafwet) belet zich als een georganiseerde groep op te stellen. Dat neemt niet weg dat voornamelijk bij gekwalificeerde beroepsgroepen beroepsverenigingen werden opgericht ter bescherming van de lonen, het weren van ongeschoolden, enz., en dat voorzorgs- en pensioenkassen werden ingericht die soms ook als weerstandskassen fungeerden. De ongeschoolde fabrieksarbeiders slaagden er met veel minder succes in dergelijke verenigingen een min of meer bestendig karakter te geven. Een uitzondering daarop vormde de stad Gent, waar in 1857 verenigingen van katoenspinners en -wevers tot stand kwamen, die bedekte weerstandskassen vormden. Hun bestendigheid was relatief want fusies, scheuringen en weer nieuwe verzoeningen waren legio. Hun activiteit was veelzijdig: zo vormde de in 1865/66 gestichte weversmaatschappij Vooruit niet enkel een weerstandskas. Ze was tegelijk mutualiteit, spaarkas en coöperatie.

Oorspronkelijk waren de meeste van deze verenigingen neutraal. Omstreeks 1868 sloten enkele onder hen zich aan bij de Eerste Internationale die de oprichting en de eenmaking van arbeidersorganisaties wilde bevorderen. Nadat de Eerste Internationale als overkoepelend organisme was weggefallen, trachtten voornamelijk Brusselse en Vlaamse arbeidersorganisaties een federatie van arbeidersverenigingen tot stand te brengen. Nadat een Vlaamse, Brabantse en Belgische socialistische partij het licht hadden gezien, werd in 1885 de Belgische Werkliedenpartij (BWP) opgericht als federatie van vakbonden, mutualiteiten, coöperaties en arbeidersliga's.

Op vakbondsvlak streefde de partij ernaar de oprichting van nieuwe verenigingen te bevorderen en de bestaande organisaties te bundelen. In het kader van dit eenheidsstreven werd in april 1898 binnen de Algemene Raad van de BWP een *Syndicale Commissie* (sc) / *Commission Syndicale* gesticht, die zich volledig aan de voormelde taak zou wijden. Centralisatie was het devies: in de daaropvolgende jaren werden de lokale, professionele bonden in nationale beroepsfedera-

ties verenigd. De relatieve autonomie die de bestaande vakverenigingen in deze federaties kenden, zou verdwijnen bij de oprichting van centrales per bedrijfstak. Op de vooravond van de Tweede Wereldoorlog naderde de syndicale centralisatie haar voltooiing toen alle vakverenigingen in centrales werden ondergebracht. De centralisatie werd nog verder doorgedreven na de crisis van de jaren zeventig en de afbouw van de industriële tewerkstelling: bepaalde centrales hadden onvoldoende leden om een autonoom bestaan te verantwoorden. Zo ging de centrale van de mijnwerkers op in de Algemene Centrale en fuseerde de diamantcentrale met de kledingcentrale en de textielcentrale.

Aanvankelijk bezat de sc niet de minste autonomie ten opzichte van de BWP. Geleidelijk zouden de banden met de partij losser worden. Vanaf 1907 nam de sc de naam aan van *Syndicale Commissie van de BWP en de onafhankelijke syndicaten van België* / *Commission Syndicale du Parti Ouvrier Belge et des syndicats indépendants de Belgique*, zodat nu ook vakbonden die zich niet bij de BWP wilden aansluiten, lid konden worden. De organisatie kreeg nu ook eigen statuten. Een eigen, formeel uitgewerkte doctrine zou de beweging tot aan de Tweede Wereldoorlog nagenoeg niet bezitten. Ze besteedde daar overigens weinig aandacht aan. Uitzondering was de periode kort na de Eerste Wereldoorlog, toen de doctrine van de arbeiderscontrole op punt werd gesteld, met sterke nadruk op het ondernemingsniveau. De energie werd in de eerste plaats opgeslorpt door de uitbouw van de organisatie, het realiseren van de centralisatie en de strijd voor een op korte termijn te realiseren lotsverbetering van de arbeidende klasse. Dat ging gepaard met een groeiende symbiose met de staat via het overlegstelsel en de uitbetaling van de werklozensteun, met subsidies van de staat vanaf 1920. Pas met de oprichting van het *Belgisch Vakverbond* (bvV) / *Confédération Générale du Travail de Belgique* in 1937, werd een korte principeverklaring geredigeerd waarin werd gesteld dat de organisatie de arbeiders wilde verenigen om de werkomstandigheden en het levensniveau van de arbeidersklasse te verbeteren. De actie op lange termijn werd vaag omschreven als het vervangen van de kapitalistische wanorde door een nieuw systeem waarin naast politieke ook economische democratie zou worden gegarandeerd.

Hoewel het bvV had besloten in geval van een nazistische bezetting alle syndicale activiteiten te schorsen, slaagde H. De Man er in augustus 1940 in met een aantal achtergebleven vakbondsleiders een nieuw bvV op te richten dat zich uitsprak voor een eenheidsvakbond in een corporatieve orde. Ook het acv en de Liberale Vakbond waren voorstander van een corporatieve orde. De concrete invulling van dit corporatisme verschilde evenwel en er ontstond zich een machtsstrijd tussen de verschillende organisaties om hun type van corporatisme ingang te doen vinden. De met het vnv gelieerde en door de Duitsers gesteunde vakbond Arbeidsorde kreeg in deze concurrentiestrijd een grotere rol dan zijn numerieke sterkte rechtvaardigde. Deze corporatieve plannen konden niet verhinderen dat de Duitsers uiteindelijk hun model oplegden: de op 22 november 1940 opgerichte eenheidsvakbond *Unie van Hand- en Geestesarbeiders* (UHGA) / *Union des Travailleurs Manuels et Intellectuels* (UTMI). Naast leiders van de socialistische, katholieke en liberale vakbonden was ook Arbeidsorde erin vertegenwoordigd. De eenheidsvakbond slaagde er nooit in veel macht of invloed te verwerven, maar engageerde zich steeds verder in de collaboratie. Ondertussen werd in Londen,

waar een deel van de top van de socialistische vakbond verbleef, op 16 januari 1941 het *Belgisch Syndicaal Centrum / Centre Syndical Belge* gecreëerd dat zich zou inlaten met de in Groot-Brittannië verblijvende arbeiders en werkte aan de vernieuwing van de syndicale doctrine.

In 1944 werd vanuit de socialistische vakbeweging aangestuurd op de eenmaking van de Belgische syndicale beweging. Het ACV haakte snel af. Het kwam wel tot een fusie tussen het BVV en een aantal andere organisaties die tijdens de bezetting, voornamelijk in Wallonië, waren ontstaan als deel van het verzet. Het ging om eenheidsyndicaten die onder communistische invloed stonden en andere groepen die soms “anarcho-syndicalistische” trekken vertoonden, met name de *Confédération des Syndicats Uniques*, het *Syndicat Général Unifié des Services Publics* en de *Mouvement Syndical Unifié*. De fusie resulteerde in de oprichting van het *Algemeen Belgisch Vakverbond (ABVV) / Fédération Générale du Travail de Belgique (FGTB)* in april 1945. Aan de basis verliep het fusieproces niet zo vlot. De samensmelting verplichtte het ABVV eveneens tot het formeel doorbreken van de banden met de BSP, de opvolger van de BWP. Deze banden werden in 1950 terug nauwer aangehaald met de creatie van de Socialistische Gemeenschappelijke Actie in het kader van de koningskwestie. Deze toenadering werd mede bewerkstelligd door het feit dat de communisten, die deze koers weinig genegen waren, in 1950 al grotendeels waren uitgeschakeld.

Ten gevolge van het overgroeien van de staking van 1960/61 in een gecombineerde strijd voor economische structuurhervormingen (sinds de congressen van 1954 en 1956 de kern van de doctrine van het ABVV) en Waals federalisme werd van Waalse zijde, onder invloed van André Renard en zijn *Mouvement Populaire Wallon*, aangestuurd op hervormingen binnen het ABVV. In 1963 werd een overeenkomst bereikt over de taalpariteit in het Nationaal Bureau en het Nationaal Secretariaat. Sedert 1968 mochten de regionale afdelingen zich in interregionale verbonden groeperen. Zo kwamen in 1968 de Waalse en Vlaamse intergewestelijken van het ABVV tot stand. Deze situatie werd in 1978 statutair vastgelegd. Naast de Vlaamse en de Waalse intergewestelijken kreeg ook de intergewestelijke Brussel-Halle-Vilvoorde-Liedekerke een plaats in de nieuwe ABVV-structuur. In 1989, ten gevolge van de verder doorgedreven federalisering van de Belgische staat, werd de afdeling Halle-Vilvoorde-Liedekerke deel van de Vlaamse Intergewestelijke, zodat de bicommunautaire Brusselse Intergewestelijke samenvalt met de grenzen van het Gewest Brussel. In de loop van de jaren 1990 werden maatregelen van institutionele en personele aard genomen om te vermijden dat de eenheid van het ABVV in het gedrang zou komen door het optreden van de intergewestelijken. Elders zette het federaliseringsproces zich echter door: ABVV-Metaal werd in 2006 opgesplitst.

In Gent, waar de druk van de socialistische beweging sterk werd gevoeld, poogde de in 1886 ontstane Algemene Bond van Werklieden en Burgers (gegroeid uit de Vrije Kiezersbond, opgericht met het oog op de verkiezingen voor de werkrechtersraden) het organiseren van antisocialistische vakverenigingen te bevorderen. Verschillende syndicaten, waaronder de Antisocialistische Katoenbewerdersbond kwamen tot stand. Hiermee werd ingegaan tegen de conservatieve katholieken die opteeden voor gemengde organisaties van patroons en arbeiders. Zowel de gemengde als de zuivere syndicaten gingen in 1891 deel uitmaken van de Belgi-

sche Volksbond. De pauselijke encycliek *Rerum Novarum* (1891) bleef de voorkeur geven aan gemengde syndicaten maar liet ruimte voor autonome christelijke vakbonden, op voorwaarde dat ze samenwerking met de patroons nastreefden. In de praktijk evolueerden de bestaande vakafdelingen van de gilden, door de afzijdigheid van de patroons, in vele gevallen tot zuivere arbeiderssyndicaten.

Gezien het toenemend belang van de vakbonden werd in 1904 besloten in het kader van de Volksbond een *Algemeen Sekretariaat der Christelijke Beroepsverenigingen van België / Secrétariat Général des Unions Professionnelles Chrésiennes de Belgique* op te richten. Het werd belast met de administratie en met studie en documentatie. Zoals bij de socialistische tegenhanger werd gestreefd naar centralisatie. In dit kader werden respectievelijk in 1908 en 1909 Vlaamse en Waalse verbonden gesticht, met name het *Verbond der Christene Beroepsverenigingen van België* en de *Confédération Générale des Syndicats Chrétiens et Libres des Provinces Wallonnes*. De eenmaking tussen beide werd in 1912 gerealiseerd bij de oprichting van het *Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV) / Confédération des Syndicats Chrétiens et Libres*, deze laatste omgedoopt in 1923 tot *Confédération des Syndicats Chrétiens (CSC)*. Na de Eerste Wereldoorlog vormde het ACV een onderdeel van het Algemeen Christelijk Werkersverbond dat tot 1936 op zijn beurt één van de standen van de Belgische Katholieke Unie was. Het ACV was een van de drijvende krachten achter het streven naar politieke autonomie van de christelijke arbeidersbeweging dat zich na de Eerste Wereldoorlog sterk manifesteerde.

Tijdens het interbellum spande het ACV zich in om de centralisatie zowel op professioneel als interprofessioneel vlak te realiseren. Belangrijk in dit verband is de centrale weerstandskas, iets wat tot vandaag in het ABVV nog steeds ontbreekt.

Bij het ACV kwamen de communautaire spanningen later aan de oppervlakte en de concrete institutionele vertaling ervan was anders dan bij het ABVV. Het ACV heeft Regionale Comités (Vlaanderen, Wallonië, Brussel) en Gemeenschapscomités (Vlaams, Franstalig, Duitstalig). In Vlaanderen vormen het Regionaal en Gemeenschapscomité één orgaan (Vlaams Regionaal- en Gemeenschapscomité). In 1978 werden deze comités ingesteld en in 1984 geïntegreerd in de structuur van het ACV. Parallel met de verdere federalisering van de Belgische staat neemt de betekenis toe van de intergewestelijken en comités. Ze vertegenwoordigen de vakorganisaties in de gewestelijke overlegorganen.

Het ABVV en het ACV hebben allebei een tweeledige structuur. Ze zijn aan de ene kant samengesteld uit centrales per bedrijfstak, terwijl ze anderzijds geografisch worden opgesplitst in interprofessionele afdelingen, die een of meerdere arrondissementen bestrijken. Deze structuur wordt bij het ABVV “gewest” genoemd, bij het ACV “verbond”. Boven deze gewestelijke structuren staan, zoals gezegd, intergewestelijken (ABVV) of comités (ACV) die op hun beurt deel uitmaken van de federale vakbondsstructuur. Binnen het ABVV hadden en hebben de centrales een grotere autonomie dan binnen het ACV.

Op het einde van de vorige eeuw werden ook de liberalen geconfronteerd met de sociale kwestie. Vooral onder impuls van conservatieve liberalen (de progressieven lieten dit over aan de socialisten) werden voornamelijk in Gent en Antwerpen liberale syndicaten gesticht. In 1904 federeerden zich de Gentse, Antwerpse en

Mechelse kringen. In 1920 werd de *Landelijke Centrale der Liberale Vakbonden* opgericht waarin de syndicaten benoorden van de taalgrens werden verenigd. Aanvankelijk vormde deze federatie enkel een interprofessionele stakingskas. In 1924 werden de werklozenkassen verenigd in het *Verbond der Liberale Vakbonden der Beide Vlaanderen*. De eenmaking van de werklozen- en stakingskassen en van de liberale syndicale beweging kreeg zijn beslag in 1930 door de oprichting van de *Nationale Centrale der Liberale Vakbonden van België* / *Centrale Nationale des Syndicats Libéraux de Belgique*, die na de bevrijding werd omgedoopt in *Algemene Centrale der Liberale Vakbonden van België* (ACLVB) / *Centrale Générale des Syndicats Libéraux de Belgique* (CGSLB). In tegenstelling tot het ABVV en het ACV kent de ACLVB geen centrales per bedrijfstak, met uitzondering van het *Vrij Syndicaat voor het Openbaar Ambt* (VSOA). Afdelingen die één of meerdere arrondissementen bestrijken ontbreken eveneens. Op 20 mei 1989 werden de statuten van de ACLVB aangepast aan de federalisering van de Belgische staat. Er werd een Vlaamse en een Waalse regionale opgericht, in 1998 gevolgd door een Brusselse. Hoewel de ACLVB zich bekend tot het overleg – de organisatie streeft naar goede verstandhouding tussen werknemers en werkgevers – duurde het tot na de Tweede Wereldoorlog vooraleer de bond werd opgenomen in de overlegorganen.

Uit wat vooraf gaat, is al min of meer naar voren gekomen welke functies de vakbond vervult. Van de oorspronkelijke combinatie van functies (stakingskas, mutualiteit, coöperatieve) bleef enkel de eerste aan de vakbond voorbehouden. Sinds het einde van de negentiende eeuw en tot aan de Tweede Wereldoorlog fungeerden de vakbonden eveneens als werklozenkassen. Ondanks het feit dat na de Tweede Wereldoorlog de werkloosheidsverzekering deel uitmaakte van de door de overheid georganiseerde verplichte sociale zekerheid, bleef de vakbond daarin een belangrijke rol spelen als uitkeringsinstantie. Daarbij voegde zich een uitgebreide dienstverlenende activiteit op sociaal en juridisch vlak, aangevuld met een vormende en culturele werking. Enkele (vooral socialistische) vakbonden behielden evenwel hun eigen mutualiteiten.

In het interbellum, maar vooral na de Tweede Wereldoorlog, zijn de vakbonden uitgegroeid tot gesprekspartners in het overlegstelsel dat op het niveau van de onderneming, de bedrijfstakken en op nationaal interprofessioneel vlak werd uitgebouwd. Het afdwingen van het overleg was overigens één van de centrale doelstellingen van de vakbonden. Het zwaartepunt van het overleg en van de interne besluitvorming verschoof geleidelijk van de onderneming naar de toporganen van de beroepscentrales en het nationale interprofessionele niveau, wat resulteerde in een versterkte uitbouw van studie- en vormingsdiensten. Dit gaf nieuwe impulsen aan de centralisatie die al voor de Tweede Wereldoorlog volop aan de gang was (vooral bij het ACV en de ACLVB). De nood aan vorming deed zich meer voelen na de Tweede Wereldoorlog. Het overleg werd ook in de ondernemingen geïnstitutionaliseerd: leden van ondernemingsraden en comités voor veiligheid en hygiëne werden verkozen, syndicale afgevaardigden meestal aangeduid door de vakorganisatie. Om hun taak naar behoren uit te voeren moesten deze militanten opgeleid worden.

In de beheer- en adviesorganen die op sociaal vlak werden opgericht treden de vakbonden op als medebesluitvormers. De impact van hun vertegenwoordiging in de financiële en economische consultatieorganen is beperkter.

De vakbonden hebben een werking ontplooid gericht op zogenaamde “specifieke groepen” zoals vrouwen, jongeren, migranten, werklozen en bruggepensioneerden. Ze leggen zich recent ook meer en meer toe op de bevordering van de arbeidsparticipatie van zogenaamde “kansengroepen”, wat kadert in het activeringsbeleid van de overheid in de werkgelegenheidspolitiek.

3. Archieven

3.1. *Bewaring en inventarisatie*

De inspanningen van de private, vaak zuilgebonden archiefcentra, hebben ertoe geleid dat veel essentieel archiefmateriaal afkomstig van de vakbonden niet alleen werd teruggevonden, maar ook ontsloten werd en op een efficiënte wijze kan worden geraadpleegd.

Het hierna volgende overzicht is geenszins exhaustief. We beperken ons tot enkele representatieve voorbeelden. Omdat er regelmatig nieuw materiaal wordt overgemaakt of ontsloten is het noodzakelijk contact op te nemen met de desbetreffende centra om de meest recente stand van zaken te kennen. Daarvoor kan ook een beroep worden gedaan op de gidsen die vele van deze centra publiceren en waarin een overzicht wordt gegeven van de archieven die in hun bezit zijn of geraadpleegd kunnen worden (zie de inleiding op deel III). Deze werkinstrumenten zijn meer en meer digitaal beschikbaar op de websites van de instellingen. Die websites geven ook direct toegang tot de catalogi, waar de lezer beschrijvingen en zelfs inventarissen van de archieven vindt. Voor het opsporen van archiefcollecties van vakbonden en vakbondsleiders is ODIS een onmisbaar instrument (www.odis.be).

Het AMSAB-ISG bewaart verschillende archiefbestanden die relevant zijn voor de syndicale geschiedenis. Deze archieven kunnen worden ingedeeld in zes types: archieven van centrales, archieven van gewestelijke afdelingen, archieven van de nationale interprofessionele koepel, archieven van syndicale leiders, archieven van bedrijfsafdelingen en archieven van de werking rond specifieke groepen of speciale diensten.

Voor de centrales vermelden we het archief van de Centrale van Boek- en Papijnijverheid van België en van de Algemene Centrale van de Openbare Diensten (ACOD). Ook het archief van de ooit erg invloedrijke Centrale der Metaalbewerkers is in het bezit van het AMSAB-ISG en wordt ontsloten via een inventaris:

CROMBE (I.). *Inventaris van het archief van de Centrale der Metaalbewerkers van België*. Gent, 1994.

Ook van gewestelijke afdelingen van centrales werd het archief verworven. Meer volledige informatie over de activiteiten van de gewesten krijgt men via hun archieven, bijvoorbeeld van het ABVV-gewest Mechelen.

De archieven van de nationale interprofessionele koepel (SC/BVV/ABVV) vertonen een hiaat voor het interbellum. Wel vindt men sporadische informatie over syndicale tactiek en strategie in de verslagen van het bureau van de BWP, ook voor de periode voor 1918 (zie het hoofdstuk over de socialistische partijen). Na de Tweede Wereldoorlog is de situatie beter. Het archief van het ABVV werd

verworven en ontsloten voor de periode 1944-1993. (VERBRUGGEN (P.) i.s.m. PEIREN (L.). *Inventaris van het archief van het ABVV*. Gent, 2006). Het bevat onder meer de verslagen van en de nota's aan het bureau, naast administratieve stukken en stukken over de relaties met gewesten, centrales en andere vakbonden en organisaties. Raadpleging is afhankelijk van toelating van het ABVV. AMSAB-ISG heeft ook archiefmateriaal over de UHGA (Fonds W. Van Grootven).

Voor de syndicale leiders, kan worden verwezen naar de papieren van Louis Major, die in het Antwerpse Centrum worden bewaard. In Gent is een deel van het over verschillende vindplaatsen verspreide archief van Joseph Bondas, voormalig secretaris-generaal van de socialistische vakbond, terug te vinden. Uit de meer recente periode vermelden we het archief van Marcel Schoeters van de Antwerpse Algemene Centrale. Meer informatie daarover bij de archieven van privépersonen.

Het archief van de Werklozenwerking (1960-1986) kan eveneens op AMSAB-ISG worden geraadpleegd.

Minder goed is het gesteld met de archiefvorming van de syndicale organen in het bedrijf. Vermelden we als voorbeeld het archief van de syndicale delegatie van het ABVV van de papierfabriek van Langerbrugge (1947-1997) en van Arbed Merelbeke/Gentbrugge (1947-1960).

De syndicale archieven bewaard op het KADOC kunnen volgens hetzelfde stramien worden ingedeeld. Bij de archieven van centrales kunnen we verwijzen naar het archief van de Christelijke Centrale Steen, Cement, Ceramiek en Glas. Dit archief bevat verslagen, boekhouding en bescheiden aangaande sociale verkiezingen en de paritaire vertegenwoordiging op verschillende niveaus. Het bestand wordt ontsloten door een inventaris van Yves Segers (verhandeling Archivistiek VUB, 1994).

Archieven van verbonden treft men eveneens aan, al zijn ze soms ook geïntegreerd in bestanden die de gehele christelijke arbeidersbeweging bestrijken, zoals het archief van de christelijke arbeidersbeweging Antwerpen.

Het archief van de interprofessionele koepel ACV is eveneens aanwezig op het KADOC. Het bestand bestrijkt de periode van het interbellum tot de vroege jaren 1990, zij het dat niet alle tijdvakken even uitvoerig gedocumenteerd zijn.

Bij de archieven van syndicale leiders moet het archief van oud-voorzitter August Cool worden vermeld. Gezien de bijzondere relatie van het ACV met de clerus ("proosten") zal men ook in de archieven van deze priesters relevant materiaal aantreffen voor de syndicale geschiedenis. Zie bijvoorbeeld de papieren van mgr. P.J. Broekx, die materiaal bevatten over het syndicalisme in de Limburgse mijnstreek. Meer informatie daarover bij de archieven van privépersonen.

Voor de specifieke groepen en de vorming heeft het KADOC enkele interessante fondsen: ACV-vormingsdienst en dienst techniek en productiviteit (1950-1983); de ACV-werkzoekendenwerking (1973-1991) en de Syndicale dienst voor vrouwen (Sara Masselang, 1949-1985). Voor de syndicale pers is het fonds ACV pers en propaganda (jaren 1950 tot 1970) interessant.

Informatie over de syndicale werking in het bedrijf wordt vaak bewaard in archieven van de centrales. In het archief van het ACV-Kortrijk vindt men materiaal over de kernen, onder meer bij Bekaert (1979-1991); in het archief van de CCOD zijn dossiers per bedrijf voor de sector gas en elektriciteit (1945-1950);

het archief van de Christelijke Centrale Voeding en Diensten Turnhout bevat dossiers per onderneming uit de jaren 1980 en 1990 met informatie over de militantenkernen; in het archief van de Centrale der Vrije Mijnwerkers vindt men een dossier over de ondernemingsraden per zetel voor de jaren 1980 en 1990, terwijl er voor Houthalen en Zolder ook archief voorhanden is van de syndicale delegatie. CCMB ACEC Gent is een apart archief dat de periode 1965-1988 bestrijkt. Voor de jaren 1967-1988 vindt men er informatie over de militantenvergaderingen.

Met de bewaring van de archieven van de kleinere en anders gestructureerde liberale vakbond is het minder gunstig gesteld. Aan de ontsluiting van het archief van de koepel, de ACLVB, wordt gewerkt door het Liberaal Archief in Gent, dat verder archieven bezit van plaatselijke vakbonden of “Werkmanskringen”, die ook syndicale activiteiten ontplooiden. Het accent ligt daarbij op Oost-Vlaanderen en Antwerpen. Noemen we als voorbeeld de in 1903 opgerichte Vrije Werkersbond van Oudenaarde, waarvan stukken aanwezig zijn uit de periode 1904-1940. Ook van Gentse bonden, zoals de Vrije Dokwerkersbond, zijn archieven bewaard gebleven. Voor Antwerpen kan verwezen worden naar de Vereniging voor stadswerklieden.

De Franstalige private archiefcentra bewaren eveneens archieven van syndicale organisaties. Archieven van syndicale leiders en militanten – de onderneming speelt traditioneel een grote rol in het Waalse syndicalisme – zijn goed vertegenwoordigd. Weer zullen we ons beperken tot enkele representatieve voorbeelden. Ook hier geldt immers dat het aangewezen is de centra te contacteren op het ogenblik dat het onderzoek wordt verricht of de archiefoverzichten of de websites te raadplegen. De *Form' Action André Renard* (www.far.be), opgericht door de Luikse afdeling van de socialistische metaalcentrale, bezit het archief van de Waalse vakbondsleider André Renard. Verder is er materiaal afkomstig van de Luikse metaalcentrale (Joseph Brusson, technische dienst). Dit is vooral relevant voor de Luikse siderurgie en metaalconstructie en illustreert grote syndicale dossiers zoals de ondernemingsraden en de arbeidsduurvermindering. De *Form' Action André Renard* bewaart ook een deel van de papieren-Bondas.

Het *Institut liégeois d'Histoire sociale* bezit het deel van het archief-Bondas dat handelt over de Tweede Wereldoorlog. Verder dient vooral het archief van de Luikse linkse vakbondsleider Jacques Yerna vermeld te worden.

Het *Institut d'Histoire ouvrière économique et sociale* (Seraing) bezit het archief van het ABVV Luik-Hoei-Borgworm (1963-1987), van de regionale afdelingen van de Metaalcentrale van Luik-Hoei-Borgworm (met dossiers per onderneming) en Bergen-Borinage en van de regionale afdeling Luik-Hoei-Borgworm van de centrale van het boek (1845-2000). Ook de leider van *CGSP-Enseignement* André Beauvois deponeerde er zijn archief. Voor de jaren 1970-1980 kan ook het archief van AMADA / PVDA (1975-1987) dienstig zijn. Verder treft men ook archieven aan van syndicale afvaardigingen van grote bedrijven zoals Cockerill. Het Brusselse *La Fonderie* verzamelde syndicale archieven uit de Brusselse regio. Ook het bicommunautaire DACOB / CARCOB, dat de geschiedenis van het communisme documenteert, heeft archiefmateriaal dat relevant is voor de vakbondsgeschiedenis. Men treft er bijvoorbeeld biografische informatie aan over communistische syndicale militanten. De papieren van de Brusselse ABVV-

leider Albert Faust en van Frans Van den Branden (Antwerpse haven) vindt men er eveneens.

Het *Institut Emile Vandervelde* heeft weinig syndicaal archief. Vermelden we het archief van de socialistische mijncentrale, dat wordt geïnventariseerd.

Het Brussels-Waalse CARHOP bewaart of beheert archief van nationale centrales (de CNE, 1934-1990), van de Brusselse CSC (Federatie en Regionaal comité, 1905-2003), van de federatie Luik (1944-1984) en van een aantal Waalse regionale afdelingen van christelijke centrales (Energie, Chemie, Leder Mons Borinage, 1950-1990; Christelijke metaalcentrale Charleroi, 1935-1994). Verder een groot aantal archieven van syndicale leiders (voorzitter Henri Pauwels, 1934-1946 en Emile Vandendriessche, leider van de christelijke mijnwerkers, 1925-2006). Archieven van syndicale leiders zijn van bijzonder belang wanneer het gaat om verantwoordelijken van diensten voor zogenaamde specifieke groepen. Voorbeelden zijn de syndicale dienst voor vrouwen (papieren van Miette Pirard en Anne-Françoise Theunissen, 1967-1995) en de dienst immigratie (Edwin Loof, 1970-1990). CARHOP heeft een aantal archieven in huis die informatie geven over de syndicale werking in de bedrijven. In de eerder vermelde fondsen van regionale afdelingen van de centrales vindt men vaak dossiers over ondernemingen. Ook militanten hebben er hun papieren gedeponneerd (Henri Bednarek, syndicaal afgevaardigde bij FN-Herstal, 1982-1990, Maurice Jaminon, syndicaal actief bij Cockerill). CARHOP bewaart enkele heel bijzondere fondsen, die een origineel licht kunnen werpen op het syndicalisme in de onderneming. In Wallonië zijn priester-arbeiders actief geweest. Een voorbeeld is Jacques Meurice, priester-arbeider in de Waalse siderurgie en militant van het ABVV. De band tussen pastoraal en vakbond wordt ook geïllustreerd in het archief van de *Groupe d'Etude et de Pastorale ouvrière* (GEPO, 1963-1999). In de jaren zeventig werd geëxperimenteerd met nieuwe actievormen, zoals het arbeiderszelfbestuur. Een voorbeeld daarvan is het kledingsbedrijf Salik (1977-1985).

Ook het in Louvain-la-Neuve gevestigde *Archives du Monde catholique* (ARCA) bewaart persoonsarchieven relevant voor de geschiedenis van het christelijk syndicalisme: een deel van het archief van Henri Pauwels (1921-1932) en de papieren van Jacques Wynants (1914-1987), syndicaal leider uit Verviers.

Voor de syndicale geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog kan tevens naar het SOMA worden verwezen. Dit centrum bewaart vakbondsarchieven, zowel van syndicale leiders (J. Bondas) als van clandestiene syndicale organisaties. Ook zijn er archiefstukken aanwezig, onder meer in het fonds "Overtuigingsstukken van het auditoraat-generaal" (ook bekend als "Fonds-Boumans") die inlichtingen geven over de werking van de UHGA. Over de UHGA is tevens veel materiaal aanwezig in het "Marburg"-archief in Parijs. Het gaat om het archief van de *Dienststelle Dr. Hellwig*, die zich inliet met de uitschakeling van de vakbonden. Naast Duitse stukken zijn er ook stukken van de Belgische vakbonden en de UHGA. Het SOMA heeft een belangrijke collectie clandestiene syndicale pers, die ook digitaal ter beschikking is.

3.2. *Belangrijkste bronnenreeksen*

De drie grote vakbonden zijn feitelijke verenigingen. Ze hebben geen rechts-persoonlijkheid en zijn evenmin wettelijk verplicht bepaalde documenten te laten opstellen of te laten publiceren. Dit neemt niet weg dat zij daar in de praktijk toch toe overgaan. Hierbij dient opgemerkt dat de vakbonden voor het uitvoeren van bepaalde sociale, culturele of economische activiteiten vzw's en handelsvennootschappen (coöperatieven) hebben opgericht. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de vormingsdiensten en de werking ten behoeve van de zogenaamde "specifieke groepen". Deze instellingen zijn uiteraard wel aan een aantal wettelijke verplichtingen onderworpen. Hiervoor verwijzen we naar het deel met betrekking tot de bronnen afkomstig van ondernemingen en de bespreking van de vzw's bij de werkgeversorganisaties.

3.2.1. *Statuten*

Op het niveau van de beroepscentrales en op het nationale, het gewestelijke, desgevallend ook op het plaatselijke vlak, treffen we statuten aan. Daarin wordt het doel van de organisatie vermeld, haar structuren vastgelegd en de bevoegdheden en de samenstelling van de beleidsorganen bepaald. De modaliteiten voor aansluiting, schorsing of schrapping van leden, het financieel beheer en de organisatie van stakingen worden erin geregeld.

3.2.2. *Notulen van vergaderingen en verslagen*

In principe bestaan er notulen van de beraadslagingen en beslissingen op de diverse niveaus van de vakbondsstructuur. Wat de professionele organisatie betreft: op het vlak van de onderneming, de gewestelijke afdelingen van de centrales en de nationale beroepscentrales; wat de interprofessionele organisatie aangaat: op het vlak van de plaatselijke afdeling (momenteel enkel van belang bij het ACV), de gewesten of verbonden, intergewestelijken of comités en ten slotte op het vlak van de nationale confederaties.

Op deze verschillende niveaus dient een onderscheid gemaakt tussen de algemene vergaderingen of congressen en de uitvoerende organen die doorgaans drie in getal zijn: een raad of een comité, een hoofdbestuur of een bureau en een dagelijks bestuur of een secretariaat.

De congresverslagen bevatten behalve teksten van voorgelegde rapporten, de notulen van discussies en de teksten van de resoluties ook activiteitenverslagen die op de werking van de vakbond betrekking hebben. Wisselend naargelang van de vakbond of van de gewestelijke of professionele geleidingen en tevens afhankelijk van de beschouwde periode, vormen sommige van deze onderdelen het onderwerp van een publicatie (zie lager). Daarnaast kan men uiteraard nog terecht in de verslagen die daaraan in de vakbondspers of in de algemene partijpers worden gewijd (*Le Peuple* voor de socialistische vakbond tijdens het interbellum).

3.2.3. *Diverse*

Het is onmogelijk voor de verschillende niveaus van de vakbondsstructuur een overzicht te geven van de documenten die men er zou kunnen aantreffen. De

bevoegdheden van deze geledingen wisselen immers naargelang van de vakbond en naargelang van de periode. Zo verschoof de syndicale activiteit op het plaatselijke professionele vlak bijvoorbeeld van de lokale afdeling van een centrale naar de werking binnen de syndicale delegatie van een onderneming. De interprofessionele gewesten en verbonden namen op hun beurt taken over van de plaatselijke afdelingen. In het ABVV blijken er op het gewestelijke niveau van de centrales in het interbellum dikwijls geen specifieke structuren aanwezig. De interprofessionele gewesten werden evenmin sterk uitgebouwd. Pas na de Tweede Wereldoorlog kwamen zij tot ontwikkeling, onder meer als gevolg van de invoering van de verplichte sociale zekerheid en de uitbreiding van het arbeidsrecht. We zullen in dit overzicht dan ook algemeen moeten blijven.

We signaleren vooreerst de ledenlijsten, de boekhouding en de ledenbijdragen en de statistieken met betrekking tot de ledenbeweging in ondernemingen, lokale afdelingen, centrales, enz. Er is de documentatie met betrekking tot de sociale verkiezingen: verkiezingsprogramma's, propaganda, lijsten van kandidaten en gekozenen, statistieken betreffende de uitslagen, enz. Voornamelijk op het niveau van verbonden en gewesten treffen we documenten aan die betrekking hebben op de werking van de werkloosheidsdienst en de juridische dienst. Er zijn dossiers over het verloop en de resultaten van de stakingen. In dit verband signaleren we de omzendbrieven, de propaganda, de contacten met de weerstandskassen, enz. Op de verschillende niveaus van de vakbondsstructuur zijn er documenten die de rol van de vakbond in de overlegorganen aanbelangen. Naast de dossiers over de sociaaleconomische situatie in een bepaalde onderneming, een bepaalde streek, enz., zijn er bronnen die uit de werking van deze overlegorganen voortspruiten.

Er kunnen ook vrijwel steeds documenten worden teruggevonden die de relatie met de andere takken van de arbeidersbeweging aanbelangen (mutualiteit, coöperatieve, partij of standsorganisatie), evenals de betrekkingen met de andere vakbonden.

4. Publicaties

De vakbonden, hun centrales en regionale afdelingen beschikken over websites. Daarin vindt men doorgaans informatie over de structuur, de doelstellingen en de werking van de organisatie in kwestie, alsook persberichten, teksten uit congresdocumenten, artikelen uit de periodieke publicaties, meer en meer ook de digitale versie van het ledenblad. Op de sites van ACV (www.acv-csc.be) en ABVV (www.abvv.be) staan links naar centrales en regionale afdelingen. Voor de liberale vakbond: www.aclvb.be.

Voor de publicaties van het ABVV uit de periode 1900-1968 beschikken we over een bibliografie gebaseerd op het bezit van de bibliotheek van het ABVV en van het Instituut Emile Vandervelde:

HEYMANS (R.). Zeventig jaar publicaties van het ABVV, in *Socialistische standpunten*, 1969, p. 248-251, 326-348.

4.1. *Statuten*

De nationale, regionale, gewestelijke vakorganisaties en de centrales laten hun statuten doorgaans als afzonderlijke brochure verschijnen.

4.2. *Congresdocumenten en verslagen*

Hierboven hebben we al gewezen op de verschillende types van documenten die uit een congres kunnen resulteren. Het frequentst wordt tot publicatie van de morele en administratieve verslagen overgegaan. Voor het nationale niveau van de socialistische en christelijke vakbonden worden deze verslagen van in het begin gepubliceerd. De ACLVB publiceert deze niet systematisch. In dit verband dient ook, vooral wat de periode voor de Tweede Wereldoorlog betreft, gewezen op het belang van de gepubliceerde verslagen respectievelijk afkomstig van de BWP en van de Belgische Volksbond en het ACW. Als gevolg van de banden die er tussen deze organisaties en “hun” vakbonden bestonden, besteedden de activiteitenverslagen ook aandacht aan de toestand van de syndicaten. Voor de christelijke vakbond, vestigen we de aandacht op de verslagen en tal van andere gegevens in het ACW-tijdschrift *De Gids op Maatschappelijk Gebied* met betrekking tot de werking van de vakbond. Zie ook de verslagen van de katholieke congressen van Mechelen en Luik en de congressen van de katholieke maatschappelijke werken.

De activiteitenverslagen uitgebracht op het niveau van de centrale, de gewestelijke afdeling van de centrale en de gewesten en verbonden worden in de twee grote vakbonden soms eveneens gepubliceerd. Wanneer een afzonderlijke uitgave ontbreekt, treft men het verslag mogelijk integraal aan in het vakbondsblad.

Deze activiteitenverslagen verschaffen inlichtingen omtrent de samenstelling van de diverse bestuursorganen, de ledenaantallen, de resultaten van de sociale verkiezingen, en de werking van de diverse vakbondsdiensten voor de specifieke groepen. Vaak komt ook de syndicale pers of een of andere vorm van propaganda en vorming ter sprake. De belangrijke sociaaleconomische problemen worden aangesneden en het desbetreffende vakbondsstandpunt geformuleerd. De evolutie van de economische politiek, de sociale wetgeving en het arbeidsrecht worden geschetst, evenals de rol die de vakbond speelde in hun totstandkoming. De deelname van de vakbond aan de diverse beheers-, advies-, en overlegorganen wordt eveneens besproken. Tot slot is er een deel voorbehouden aan de relatie van de vakbond met zijn zusterorganisaties in het buitenland.

De teksten van de diverse rapporten, discussienota's, enz., evenals de resoluties worden bij de twee grote vakbonden op nationaal vlak eveneens vaak gepubliceerd. Met de verslagen van de discussies is dit minder het geval. Bij de socialistische vakbond dateren dergelijke verslagen voornamelijk van voor de Tweede Wereldoorlog en zijn ze soms stenografisch. Bij het ACV ging men in het recente verleden af en toe nog tot de weergave van discussies over. De vakbondspers besteedt uiteraard ook ruimschoots aandacht aan de congresdiscussies, -resoluties en dergelijke.

4.3. *Verslagen van studieweken*

De teksten van de lezingen die de militanten in deze “weken” te horen krijgen, worden frequent gebundeld en uitgegeven. Het is een interessante bron voor de

studie van de syndicale ideologie. De historiek van de “Sociale Weken” van de christelijke arbeidersbeweging wordt geschetst door:

LAMBERTS (E.). De Sociale Weken in het goud, in *De Gids op maatschappelijk gebied*, 1983, p. 770-774.

4.4. *Syndicale pers*

Voor de Tweede Wereldoorlog en zeker in de pioniersjaren van de vakbeweging bestond er in de syndicale pers een grote diversiteit. Per lokaliteit en per beroepsgroep werden bladen uitgegeven die zeer bescheiden waren qua opmaak en inhoud en vaak een onzeker bestaan kenden. Parallel met de centralisatie van de vakbeweging, deed er zich ook een concentratie voor in de syndicale pers: diverse centrales of afdelingen van centrales gingen van een eigen blad afzien en opteerden voor een pagina in het algemeen ledenblad. Centrales die fuseerden, smolten ook hun ledenbladen samen, enz. Ook nu echter kunnen er naast het algemene ledenblad, bladen worden teruggevonden uitgaande van centrales, van bepaalde beroepsgroepen uit die centrales, van bepaalde gewesten en verbonden, enz.

Behalve algemene ledenbladen treffen we meer gespecialiseerde publicaties aan, respectievelijk afgestemd op de vorming van militanten en de werking onder aangesloten vrouwen en jongeren. Voor de “migranten” bestaan ledenbladen die in hun eigen taal worden gepubliceerd. In de algemene ledenbladen vinden we de standpunten van de vakbond verwoord. Verder wordt er bericht over de activiteiten van de confederatie, de centrale, de gewestelijke afdelingen, enz. Onderhandelingen en bereikte overeenkomsten worden besproken, wijzigingen van de sociale wetgeving gesignaleerd. Ook de positie van de vakbond in het kader van de internationale vakbondsstructuur komt aan bod. De bladen bestemd voor militanten, zijn vooral gericht op hun activiteiten in de ondernemingsraden, de comités voor veiligheid en hygiëne / comités voor preventie en bescherming en de syndicale afvaardiging.

Hierna worden de nationale organen van de confederaties vermeld. Voor een lijst van alle nationale vakbondsperiodieken verwijzen we naar het gespecialiseerde repertorium van:

GERARD (M.). *Répertoire de périodiques syndicaux belges*. Brussel, 1981.

HET ABVV / FGTB EN HUN VOORLOPERS

Journal des correspondances. Korrespondentieblad. Brussel, 1903-1904.

De Belgische vakbeweging. Le Mouvement syndical belge. Brussel, 1918-1940.

ABVV. Orgaan van syndicale eenheid. FGTB. Organe d'unité syndicale. Brussel, 1945-1946.

De Werker / Syndicats. Brussel, 1946-1987. Voortgezet als:

De Nieuwe werker / Le Nouveau syndicat. Brussel, 1988- .

In principe krijgen alle aangeslotenen van het ABVV het algemeen ledenblad. Voor leden van de Algemene Centrale der Openbare Diensten wordt dit echter vervangen door:

De Tribune. La Tribune. Brussel, 1945-.

De Luikse afdelingen van sommige centrales vervangen het algemeen ledenblad door een tijdschrift dat niet als een publicatie van de vakbond kan worden beschouwd. Het gaat om het door A. Renard gestichte blad van de *Mouvement Populaire Wallon: Combat*. Luik, 1961-. De Waalse opiniekrant *La Wallonie*. Luik, 1923-1998, die volledig in handen was van de Luikse afdelingen van de FGTB, kan evenmin als een publicatie van de socialistische vakbond worden beschouwd.

Cahiers de la Commission Syndicale. Bundeltjes der Syndicale Commissie. Brussel, 1922-1928 (brochures over diverse thema's).

Problèmes. Problemen. Brussel, 1947-1950.

Bestemd voor militanten. Bevat sociaaleconomische artikelen en economische, juridische, sociale en syndicale rubrieken.

De Nieuwsbrief *Echo*, uitgegeven door de federale en intergewestelijke studiediensten sinds december 1991 (toen *Eco* genoemd) en vanaf april 1999 digitaal beschikbaar op de website van het ABVV, is eveneens bestemd voor militanten en bevat sociaal-economische, juridische en syndicale informatie.

ACV

De Tijd. Brussel, 1918-1928.

In 1928 werd de door het ACV uitgegeven krant overgenomen door *Het Volk*, dat tot 2008 verscheen.

In de ACW-publicatie *Volksmacht* en zijn opvolger *ACW Visie* (ook digitaal raadpleegbaar op de website van het ACV) beschikt de vakbond over een aantal bladzijden.

ACV. Brussel, 1929-1957.

In 1958 samengesmolten met *De Gids op Maatschappelijk Gebied*.

ACV-Berichten. Brussel, 1954-1958.

ACV-Donatberichten. Brussel, 1955-1971. Smelt in 1972 samen met:

ACV-Tijdschrift. Brussel, 1966-1971.

ACV Vakbeweging. Brussel, 1972-.

De voormelde tijdschriften zijn bestemd voor militanten.

CSC

Au travail. Brussel, 1936-1984.

Info-CSC. Brussel, 1984-.

Aanvankelijk ging dit ledenblad uit van de Henegouwse afdeling. Geleidelijk groeide het uit tot een orgaan bestemd voor geheel Wallonië. Vanaf 1952 geldt het als officieel orgaan van de CSC.

CSC. Brussel, 1929-1957.

Smelt in 1958 samen met *Les Dossiers de l'Action Sociale Catholique*.

Notes de la CSC. Brussel, 1954-1958.

Le Conseiller d'entreprise. Brussel, 1955-1971. Smelt in 1972 samen met:

Bulletin CSC. Brussel, 1966-1971.

Syndicaliste CSC. Brussel, 1972-.

De voormelde tijdschriften zijn bestemd voor militanten.

ACLVB

De Liberale syndicalist. Gent, 1922-1991. Voortgezet als:

Vrijuit. Maandblad van de liberale vakbond. Gent, 1992-.

Ledenblad.

Info-blad. Gent, 1990-.

Militantenblad.

CGLSB

Le Syndicaliste libéral. Gent, 1922-1991. Voortgezet als:

Librement. Journal du syndicat libéral. Gent, 1992-.

Ledenblad.

Pli d'information. Gent, 1990-.

Militantenblad.

4.5. Geleghheidsuitgaven

Zoals steeds is de kwaliteit van deze publicaties erg ongelijk. Vaak gaat het om hagiografische geschriften, opgesteld door rechtstreeks betrokkenen. Enkele voorbeelden:

BONDAS (J.). *Un demi siècle d'action syndicale 1898-1948*. Antwerpen, 1948.

50e Verjaring Textielarbeiderscentrale van België 1898-1948. Gent, 1948.

DE BOE (J.). *Centrale de l'industrie du livre. Un siècle de lutttes syndicales*. Brussel, 1952.

MERTENS (C.). *Aperçu historique sur l'organisation des relieurs belges. 25e anniversaire de l'Union Centrale des Relieurs Belges 1898-1923*. Brussel, 1923.

ADRIAENSSENS (F.P.). *De syndicale geschiedenis van de Algemene Centrale van Brussel, Halle Vilvoorde*. Z.p., z.j.

Le 25^e anniversaire de l'Union Belge des Ouvriers du Transport. Rapport historique. Antwerpen, z.j.

DEDOYARD (J.). *Centrale Syndicale des Travailleurs des Mines de Belgique. 75e anniversaire 1889-1964. Centrale der Mijnwerkers van België. 75e verjaardag 1889-1964*. Brussel, 1964.

DETHIER (N.). *Centrale Syndicale des Travailleurs des Mines de Belgique 1890-1950*. La Louvière, 1950.

Centrale Régionale des Mineurs du Borinage. Cinquantième anniversaire de l'organisation des mineurs 1889-1950. Vingtième anniversaire de notre centrale 1919-1939. La Louvière, 1950.

75 ans CMB Centre. La Louvière, 1972.

JORIS (F.). *Histoire des métallurgistes verviétois 1882-1982*. Luik-Verviers, 1982.

FGTB - Centre. *Cent ans d'action syndicale et socialiste dans le Centre*. La Louvière, 1971.

ZIELENS (L.). *De eerste vijf-en-twintig jaren van den Havenarbeidersbond*. Antwerpen, z.j.

Belgische Transportarbeidersbond. *75 jaar Havenarbeidersbond Antwerpen*. Antwerpen, 1979.

- Centrale der Metaalbewerkers van België. Afdeling Antwerpen. *Een halve eeuw ging voorbij*. Antwerpen, 1959.
- Algemene Centrale - Antwerpen. *Bouwen aan geluk*. Antwerpen, 1981.
- ACOD-Sector onderwijs. Gewest Antwerpen 1918-1968, in *Bevrijding*, 1968, nrs. 1-2.
- 1881-1933. *Algemene Centrale van Bouw, Ameublement en Gemengde Vakken van België - gewest Antwerpen*. Antwerpen, 1933.
- De organisatie der metaalbewerkers te Gent, 1879-1912*. Gent, 1912.
- VAN CAUWENBERGHE (R.), SCHNEIDER (J.). *Centrale der Boeknijverheid. Afdeling Gent. 85 jaar syndicale strijd*. Gent, 1953.
- Christelijke Centrale der Metaalbewerkers van België. *Van klokkespijs tot beiaard. Une pierre pour un monde nouveau*. Brussel, 1979.
- Christelijke Centrale van Houtbewerkers en Bouwvakarbeiders. *Zij bouwden een macht 1901-1961. Ils bâtirent une force 1901-1961*. Brussel, 1961.
- JANSENS (J.), JANSSENS (E.). *Mensen zoals wij of de Christelijke Centrale van Vervoer gisteren, vandaag, morgen*. Brussel, 1980.
- Jubelalbum 1912-1937. Christelijke Centrale van Arbeiders der Chemische Nijverheden en Gemengde Vakken*. Antwerpen, 1937.
- CELS (J.). *75 jaar Verbond der Christelijke Vakverenigingen van Antwerpen en omstreken*. Antwerpen, z.j.
- ACV-Arrondissementeel Verbond Mechelen. 1921-1981. 60 jaar christelijke vakbeweging in het arrondissement Mechelen*. Mechelen, 1981.
- DRUYTS (J.). *ACV-Turnhout. 85 jaren syndicale strijd*. Rijkvorschel, 1981.
- COOMANS (J.). *ACV Gewestelijk Verbond der Christelijke Vakverenigingen van het Arrondissement Leuven. 50-jarig bestaan*. Z.p., z.j.
- Grepen uit 60 jaar geschiedenis van het ACV-Aarschot*. Z.p., 1982.
- MAMPUYS (J.). *Een bijdrage tot de geschiedenis van het kristelijk syndicalisme te Kessel-Lo 1907-1983*. Kessel-Lo, 1983.
- VAN VLAENDEREN (A.). *Geschiedenis van den Gentschen Vrijen Katoenbewerkerbond 1887-1927*. Gent, 1927.

4.6. Diverse

De vakbonden hebben in de loop der jaren tal van brochures gepubliceerd. Deze hebben zowel betrekking op hun eigen werking als op specifieke sociaal-economische thema's. De meeste zijn afgestemd op de vorming van militanten.

Voor de raadpleging van de recente uitgaven van de socialistische vakbond kan men terecht bij de documentatiedienst, maar een aantal publicaties is ook digitaal beschikbaar op de website. De oudere publicaties kan men terugvinden in de bibliotheek van het AMSAB-ISG en van het Instituut E. Vandervelde. We verwijzen hier eveneens naar de centra van de vakbond zelf, zoals de reeds vermelde Form' Action A. Renard.

De publicaties van het ACV / CSC treft men aan in het documentatiecentrum BIDKA (online catalogus op de website van het ACV). In het KADOC en CARHOP beschikt men eveneens over collecties vakbondspublicaties. De ACLVB bezit een bibliotheek en een toegankelijke documentatiedienst. Ook het Liberaal Archief bewaart publicaties van de liberale vakbond. Voor de publicaties van centrales

en gewesten/verbonden kan men eveneens een beroep doen op de eerder vermelde documentatie- en archiefcentra, maar vaak zal men zich ook moeten wenden tot de zetel van de betreffende organisaties. De ervaring leert evenwel dat de collecties niet altijd werden bewaard. Ook in de bibliotheek van de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg kan men syndicale publicaties terugvinden.

5. Bronnenpublicaties

DE SCHUTTER (R.). *10 ans de textes à l'intérieur du syndicat. Sélection de textes de la régionale FGTB de Bruxelles-Hal-Vilvorde de fin 1966 à mi 1977*. Brussel, 1978.

DESOLRE (G.). *50 ans de débats sur le contrôle ouvrier. Anthologie des discussions sur le contrôle ouvrier dans le mouvement ouvrier belge (1920-1970)*. Brussel, 1970.

Reconstrueert de evolutie van de doctrine van de arbeiderscontrole bij de socialistische vakbond van de vroege jaren 1920 tot aan de vooravond van het ABVV-congres van 1971 dat aan deze kwestie was gewijd.

GERARD (E.). *Eglise et mouvement ouvrier chrétien en Belgique. Sources inédites relatives à la direction générale des oeuvres sociales (1916-1936)*. Leuven-Brussel, 1990.

Geeft onder meer informatie over de betrokkenheid van de clerus bij de activiteiten van het ACV.

HEMMERIJCKX (R.). Pour une histoire ouvrière de l'occupation. Le cahier des procès-verbaux de l'Association des Ouvriers Métallurgistes du Centre (1941-1942), in *Bijdragen van het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, 1994, p. 117-161.

Publiceert de verslagen van de bijeenkomsten van deze clandestiene syndicale organisatie.

NEUVILLE (J.). *La CSC en l'an 40. Le déchirement et la difficile reconstruction de l'unité*. Brussel, 1988.

Geeft bronnen betreffende het ACV tijdens de Tweede Wereldoorlog, onder meer met betrekking tot de aanloop naar de UHGA.

SMETS (D.), RENS (J.). *Historique du Centre Syndical Belge à Londres 1941-1944*. Brussel, 1976.

Doctrinaire teksten en notulen van de bijeenkomsten van dit centrum. Voor de pioniersperiode van de vakbonden kan men gebruik maken van de reeds vermelde bronnenuitgave van WOUTERS (H.). *Documenten betreffende de geschiedenis van de arbeidersbeweging, op. cit.* en OUKHOW (C.). *Documents relatifs à l'histoire de la Première Internationale, op. cit.*

BAYER-LOTHE (J.). *Documents relatifs au mouvement ouvrier, op. cit.*

De volgende bronnenpublicatie maakt onder meer gebruik van ACV-documenten:

GERARD (E.). *Documenten over de katholieke partijorganisatie in België, op. cit.*

